

דבר העורכת

לקוראים שלום!

הפעם הקדשנו את הגיליון לחיות הבית – חיות שכולם אוהבים. נתחיל במאמרו של ירון לב על החיות בתנ"ך. נמשיך במאמרו של אריק שוורץ על כלבים מפורסמים: משחר ההיסטוריה ליוו אותנו הכלבים בכל תחום בחיים, ובמאמר סוקר אריק מספר תחומים כאלה. לאחר מכן נלמד על ההיסטוריה של החתולים – איך הם הגיעו לחיות בכפיפה אחת עם בני האדם? ולבסוף נלמד על חייהם המרתקים של העכברים. וכמובן, כמדי חודש, נקנח בחידון נושא פרסים.

לסיום בקשה מהקוראים – ימות החורף קשים לחיות העזובות. מקלטי החיות והעמותות הדואגות להן עמוסות בחיות המשועות לבית חם. אמצו חבר לחיים ולא תצטערו 😊.

כל טוב!

שלכם, שביט

הפינה הישראלית – חיות מהתנ"ך

ירון לב

כולנו יודעים שבמרוצת ההיסטוריה עברה אוכלוסיית בעלי החיים שינויים רבים. יש בעלי חיים שנכחדו לחלוטין, כמו הדינוזאור, ומספר גדול של בעלי חיים אחרים נמצא בסכנת הכחדה. הסיבה העיקרית להכחדת המינים באלפי השנים האחרונות היא המין האנושי: בעלי חיים רבים נכחדו כתוצאה מצייד, או מנזקים שהאדם גרם לסביבה.

גם אוכלוסיית בעלי החיים בארצנו עברה שינויים גדולים. עיון בתנ"ך מגלה שפעם היו פה בעלי חיים שאינם עוד בנמצא בארץ. בשנת 2005 הנפיק השירות הבולאי סדרה של ארבעה בולים, המציגה בעלי חיים הנזכרים בתנ"ך. שלושה מהם – היען, תנין היאור והדוב החום - נעלמו לחלוטין מנוף ארצנו, ואילו הרביעי – הזאב – נמצא בסכנת הכחדה. בואו נכיר אותם מקרוב.

זאב

הזאב הוא היונק הגדול מבין משפחת הכלביים בישראל. גופו אפור-חום או צהבהב עם כתם לבן סביב הפה, וזנבו ארוך עד מעבר לעקב. בארץ ניתן למצוא כמה מאות זאבים, כולם באזורים המאוכלסים בדלילות, כמו רמת הגולן, מדבר יהודה והנגב. הזאבים מאורגנים בלהקות של מספר פרטים, כאשר הזוג השליט מתרבה ומגדל צאצאים בעזרת שאר חברי הלהקה. תחום הפעילות של להקת זאבים משתרע על עשרות קילומטרים רבועים בודדים, שבהם הם משחרים לטרף. במקרא מוזכר הזאב 7 פעמים, לרוב תוך התייחסות לפעילותו כטורף.

יען

היען הינו הגדול מבין העופות כיום. גובהו כ-2.5 מטרים ומשקלו עשוי להגיע ל-150 קילוגרם. היען חסר כושר תעופה: כנפיו קטנות ואינן מסוגלות לשאת את משקל גופו. רגלי היען חזקות במיוחד, ותנועתו מבוססת על הליכה וריצה. ריצה אמרנו? מבין כל ההולכים על שתיים היען הוא המהיר ביותר, ויכול להגיע למהירות של 65 קילומטר בשעה. ליען הזכר יש נוצות גוף שחורות, בעוד הנקבה עוטה נוצות גוף בצבע חום-אפור (הבול מראה זכר ונקבה).

כיום חיים יענים בטבע רק באפריקה, אבל בעבר חי היען גם במזרח התיכון, כולל בנגב ובמדבר סיני. בעבר הרחוק (לפני כ-6000 שנה) חי יענים גם במישור החוף. העדויות האחרונות לנוכחות היען בנגב הן מתחילת המאה ה-20, ועד סוף שנות ה-40 הוכחד

היען מאזורנו כתוצאה מציד ומאיוסף ביצים. כיום מצוי גרעין רבייה של יענים שמקורם באתיופיה בחי-בר בקיבוץ יטבתה, המיועדים להשבה לטבע בשנים הקרובות.

דוב חום

הדוב הוא הגדול מבין טורפי היבשה, אך למרות גודלו הוא ניזון בעיקר מפירות וזרעים, וכן מחרקים ומדבש. משקלו של הדוב החום כ-200 קילוגרם ואורכו קרוב ל-2 מטר. פרוותו היא בצבע חום-צהבהב עם קצוות לבנבנים. לגורים יש צווארון לבן שנעלם בתום שנתם הראשונה.

בתקופת המקרא השתרעה תפוצתו של הדוב בארץ בחורשים באזור הים-תיכוני ובבקעת הירדן, כשתיאור מקום המחיה שלו נזכר אצל אליהו הנביא "ותצאנה שתיים דובים מן היער..." (מלכים ב' פרק ב', פסוק כ"ד). הדוב מוזכר במקרא שלוש עשרה פעמים כחיה מרשימה בגודלה המסמלת כוח. אבל כוחו הרב של הדוב לא עמד לו כאשר בני האדם התחילו לכרות את החורשים, ולצוד אותו תוך שימוש ברובים. הדובים נמלטו לאזורים לא מיושבים, ובראשית המאה ה-20 ניצודו הפרטים האחרונים של הדוב במורדות החרמון.

תנין היאור

תנין היאור הינו אחד מבעלי החיים הגדולים במחלקת הזוחלים. אורכו עד 5 מטרים ומשקלו עשוי להגיע לשני טון. צבע הגב שלו הוא שחור-אפור. התנין ניזון ממגוון סוגי טרף, המורכב מחרקים (אצל תנינים צעירים) ועד לדגים, זוחלים ויונקים גדולים, אותם הוא גורר מגדת המים. מקום המחיה של תנין היאור הוא מקווי מים מתוקים - נהרות, אגמים וביצות. עד לראשית המאה ה-20 התקיימו בארץ מספר תנינים בביצות ובנחל תנינים. הם היו שריד לאוכלוסיות קדומות שחיו באזור בתקופות חמות יותר. למה שריד? כי תנינים רבים (גם בארץ וגם במצרים) נפלו קורבן לצייד. הפרט האחרון נצוד נראה ב-1912.

בתנ"ך מוזכר התנין מספר פעמים, ובאחת מהן אף מופיע תיאור תפוצתו ביאור, הלוא הוא הנילוס: "הנני עליך פרעה מלך מצריים התנים (התנין) הגדול הרבץ בתוך יאוריו" (יחזקאל, פרק כ"ט, פסוק ג).

לתגובות ניתן לפנות לירון בכתובת: yaron.lev@gmail.com

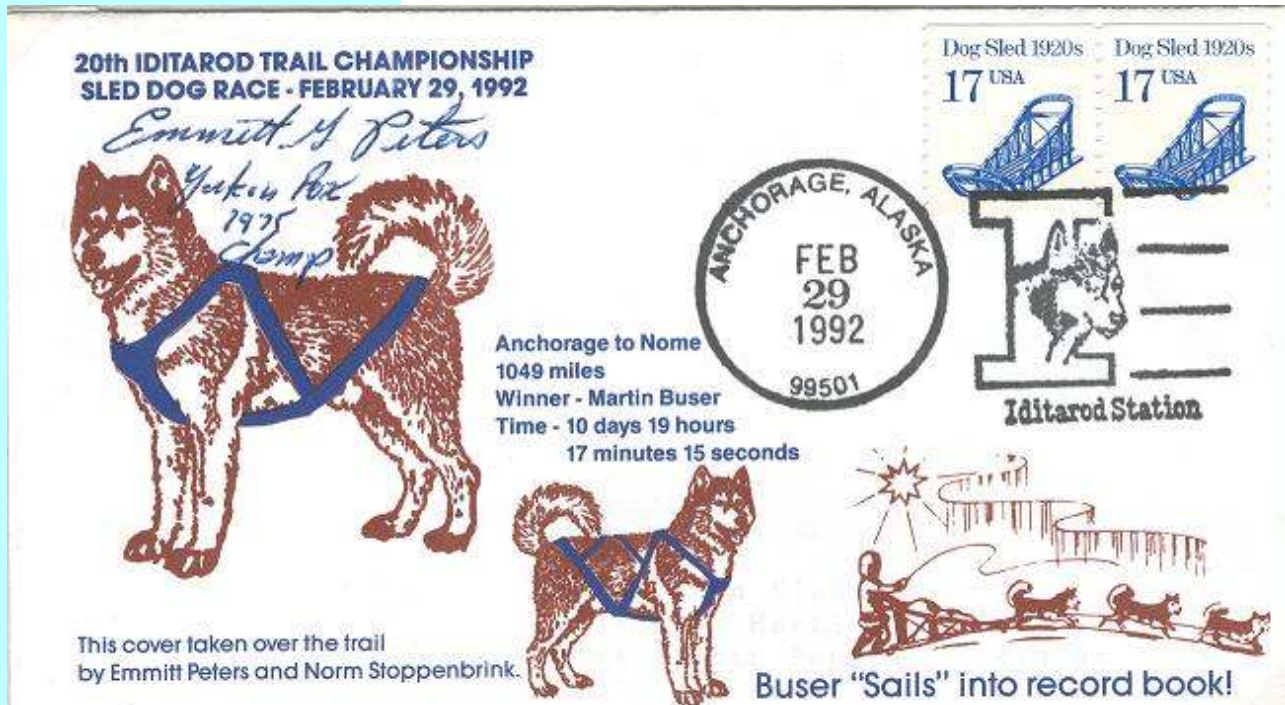
כלבים מפורסמים

אריק שוורץ

משחר ההיסטוריה היה הכלב ידידו הטוב של האדם. חברות אמיצה זו באה לדי ביטוי במערכות יחסים שונות, אמיתיות ודמיוניות. כלבים מסויימים התפרסמו, בעוד רבים אחרים ששרתו את האדם בנאמנות ובאהבה נותרו אלמונים.

בלטו, הכלב מאלסקה

בינואר 1925 אבחנו הרופאים בעיירה נום שבאלסקה מגיפה בקרב ילדי המקום. אחד אחד החלו הילדים לחלות במחלה קשה שסיכנה את חייהם. התרופה היחידה נמצאה בעיר אנקורג', למעלה מאלפיים קילומטר מנום. עד העיירה נננה נשלחה התרופה ברכבת, אך משם ועד נום לא נמצא שום אמצעי תחבורה, פרט למזחלות כלבים. עשרים קבוצות כלבים ונהגים לקחו חלק במבצע ההצלה, האחרון שבהם היה נהג המזחלות הנורבגי גונר קאסן, שבראש נבחרת הכלבים שלו רץ הכלב בלטו. סופת שלגים קשה עיכבה אותם בדרך, אך הם עמדו במשימה וב-2 בפברואר הגיעו לעיירה הקטנה נום, והצילו את עשרות הילדים החולים ממוות בטוח. פסלו של בלטו, הכלב שהפך בן לילה לגיבור בכל ארצות הברית ובעולם כולו מוצב עד היום בסנטרל פארק בניו יורק, ומרוץ מזחלות מפורסם – האידיטרוד, מתקיים מידי שנה באלסקה לזכר אותו המרוץ להצלת הילדים.

מעטפה לרגל מרוץ מזחלות, ארצות הברית 1992

לייקה הכלבה מהחלל

50 שנה לשליחתה של לייקה לחלל,
הונגריה 2007

השם "לייקה" ברוסית הוא "נבחנית" בעברית. הכלבה שנולדה בשנת 1954, היתה בעל החיים הראשון שנשלח לחלל במסגרת תכנית החלל הרוסית. באותה התקופה היה ידוע מעט מאוד, אם בכלל, על תנאי השהיה בחלל ועל התנאים במהלך הטיסה לחלל. בעוד האמריקאים בחרו להשתמש בקופי שימפנזה החליטו הרוסים להטיס לחלל כלבים על מנת לבדוק את התנאים, ולסלול בכך את הדרך לטיסות המאוישות לחלל. לייקה, הכלבה הראשונה שטסה לחלל המריאה בחללית ספוטניק 2 ב-3 בנובמבר 1957.

הפרסומים הרשמיים היו כי הכלבה שרדה כמה ימים בחלל, ורק לאחר מכן מתה. האמת התבררה רק בשנת 2002, כשפורסם כי היא מתה בתוך כמה שעות, ככל הנראה מלחץ ומחום. יחד עם זאת, טיסתה של לייקה אפשרה מאוחר יותר את הטיסות המאוישות, וסללה במובנים רבים את דרכו של האדם לחלל.

מעטפה חגיגית שהוצאה לציון שליחתה של לייקה לחלל, ברית המועצות לשעבר 1960

גופי הכלב המצוייר

למעלה משישים שנה מכב גופי, הכלב המצוייר המפורסם ביותר בעולם בסרטי וולט דיסני. הדמות הופיעה לראשונה בשנת 1932, בסרט שבו כיכב דווקא מיקי מאוס.

שלוש הדמויות – מיקי גופי ודונלד דאק כיכבו בעשרות סרטונים מצויירים בשנות השלושים והארבעים של המאה הקודמת. החל משנת 1953 כיכב גופי בסדרת ספרים משלו, והחל משנות השישים כיכב באינספור תכניות טלוויזיה, כמו "מועדון מיקי מאוס", ובשנת 1992 החל להופיע בסדרת טלוויזיה משלו – סיפורי גופי.

גליונית לרגל אליפות העולם בכדורגל, דומיניקה, ספרד 1982

דמותו המשעשעת שימשה גם בסרטי לימוד רבים, בהם לימד ילדים כיצד "לא לעשות" דברים שונים.

פנג הלבן

מארז בולים המתאר את דמותו של פנג הלבן, ארה"ב

פנג הלבן הוא גיבור סיפורו של הסופר האמריקני ג'ק לונדון. הסיפור פורסם לראשונה בהמשכים בעיתון מקומי באלסקה בשנת 1906, והוא מספר על ספק כלב – ספק זאב העושה דרכו בזמן הבהלה לזהב בשטחי אזור היוקון שבאלסקה, הרפתקאותיו והרפתקות מחפשי הזהב אותם הוא פוגש.

זהו אחד משני ספרים שכתב לונדון באותו הנושא – הספר השני הוא "קול קדומים". "פנג הלבן" תורגם לעברית כבר בשנת 1932, וכמה סרטים המבוססים על סיפורו יצאו מאז נכתב הספר ועד היום. דמותו של הכלב מבוססת על כלבי המזחלות שליוו את ג'ק לונדון עצמו במהלך השנים בהן חי באלסקה.

לאסי

כלב קולי על גבי בול ללא
נקבוב, הונגריה

"לאסי שובי הביתה" הוא ספר הנודע של הסופר הבריטי אריק נייט. שהתפרסם כסיפור קצר בעיתון "סאטרדיי איבנינג פוסט" בשנת 1938 וכספר באורך מלא בשנת 1940. עלילות הכלבה מגזע רועים סקוטי (קולי) היו בסיס לסרט קולנוע, שבו שיחק דווקא כלב ולא כלבה. במשך השנים שימש סיפורה של לאסי כנושא לעוד כמה סרטים וסדרות טלוויזיה. בסיפור, לאסי היא כלבתו של הנער ג'ו קרקלו, בנו של כורה פחם. אביו מומחה בגידול כלבים ולאסי כלבה יפהפייה, נבונה, אמיצה ונאמנה מאין כמוה לאדוניה, ובעיקר לילד, ג'ו. מדי יום ביומו באה לאסי לפגוש את ג'ו ליד שער בית הספר, בשעה ארבע אחר הצהרים בדיוק.

הוריו של ג'ו מוכרים את לאסי לדוכס מהאחוזה הגדולה לא הרחק מן הכפר אך לאסי בורחת מבעליה החדשים שוב ושוב. לבסוף מעביר אותה הדוכס אל אחוזתו שבסקוטלנד, וג'ו נאלץ להשלים בלב כבד עם הידיעה, שכנראה לא יזכה לראות שוב את כלבתו האהובה.

אלא שלאסי איננה מקבלת את הדין. היא בורחת שוב ויוצאת לדרך הארוכה בחזרה הביתה. בסופו של דבר היא מצליחה להגיע אל המפגש עם ג'ו בשער בית הספר, בשעה ארבע, אך הכלבה שג'ו מוצא חולה, רעבה ומוכה, כמעט על סף המוות. בסופו של הסיפור מוותר הדוכס על הכלבה והיא נשארת עם משפחתה האהובה.

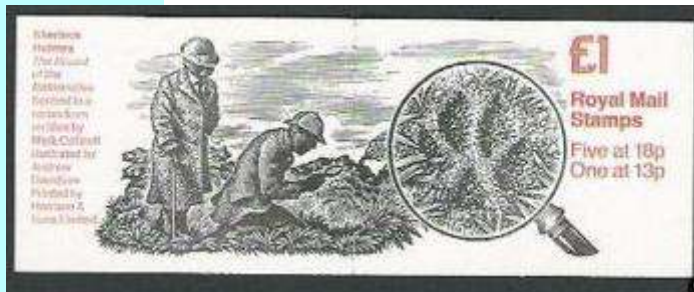
מעטפת יום ראשון ועליה איור של כלב מסוג קולי, ארה"ב 1984

כלבם של בני בסקרויל

גיבור אחד מספרי שרלוק הולמס שנכתבו בידי ארתור קונן דויל, הוא כלב דמיוני ומטיל אימה. הספר מספר על קללה עתיקה הרודפת את בניה של משפחת אצולה בשם בסקרויל במשך כמאתיים וארבעים שנה, וגורמת למותם של בני המשפחה באמצעות כלב ענק. העלילה סבוכה, ואולם שרלוק הולמס מגלה לבסוף כי לא מדובר בכלב דמיוני אלא בכלב אמיתי, שהורעל על מנת שעיניו יקבלו צבע מיוחד וזרחני והוא אולף לתקוף ולהרוג לפי פקודת אדוניו, בן משפחה המבקש להרוג את היורש האמיתי של משפחת בסקרויל ולרשת במקומו את האחוזת המפוארת. הסיפור תורגם לעברית כבר בשנת 1929 על ידי המשורר יונתן רטוש.

כלבם של בני בסקרויל, אנגליה

מארז בולים המאוייר בסיפור המעשה של כלבם של בני בסקרויל, אנגליה

לתגובות ניתן לפנות לאריק שורץ בכתובת: sa-law@inter.net.il

חתולים בראי ההיסטוריה

שביט טלמן

אנחנו רואים חתולים בכל קרן רחוב. איך הם הגיעו לשם? מהו מוצאם? הידעתם שהחתול היא חיית המחמד הנפוצה ביותר אחרי הכלב? מדוע זה?

ביות החתולים

החתול ביות לפני כ-5000 שנים באזור הנילוס (כיום סודן). היה זה תהליך ממושך והתרחש כ-15,000 שנים לאחר שהכלב ביות. החתול, בשונה מהכלב, אינו חי בלהקה ואינו נכון להתחבר בקלות לקבוצה של פרטים (אנשים, כלבים או חתולים).

אבל תחילה – מה ארע לפני כ-5000 שנים שאפשר את כל העניין? בתקופה הזו המצרים הקדמונים החלו להתיישב בישובי קבע ולעבד את האדמה. הם קצרו את גידוליהם פעמיים בשנה ושמרו אותם בסלים בתוך הבתים. למלך פרעה היו מחסני תבואה ענקיים שהכילו את כל התבואה שהתקבלה ממיסים מהכפרים. לזוועתם, מכרסמים שונים מצאו עד מהרה את האוכל וחיסלו כמויות גדולות ממנו. המצרים ידעו שחתולים (מין של חתול בר) הם אויבים טבעיים של אותם מכרסמים וחשבו שאולי כדאי לעודד את החתולים להישאר בסביבה – החתולים "יטפלו" במכרסמים, והאחרונים יפסיקו לאכול את זיעת אפיהם של המצרים. לשם כך, השאירו המצרים שאריות מזון עבור החתולים: ראש של דג, חתיכת בשר או עצם. יותר מכך, הם הקפידו לא להבריח חתול ולא לפגוע בו לרעה אם במקרה הוא עבר בסביבה, על מנת שלא ייעלם מהאזור, או אז יחזרו המכרסמים.

החתולים הבינו את אט שבאזור האנושי מחכה להם מזון ובטחון והחלו לחיות קרוב יותר יותר לאדם. הטורפים הטבעיים של החתול התרחקו ממקומות אלו עקב חשש מפני בני האדם. נראה שגם החתולים וגם האדם עלו על שיתוף הפעולה המושלם: החתולים הגנו על המזון של האדם, והאדם סיפק לחתולים מקלט ומזון.

תקופת הזהב

המלך היה מעוניין בכמויות גדולות של חתולים שיגנו על מחסני התבואה שלו. לשם כך הוא הפך את החתול לחיה קדושה במצרים, לחצי אל. בעקבות כך, כל החתולים היו רכושו של האל האנושי היחיד – המלך. פרעה הרשה לאזרחים הפשוטים לטפל ולהאכיל את החתולים, אך בלילות החתולים היו צריכים לשמור על מחסני התבואה שלו. בנוסף, העונש על רצח חתול או פגיעה בו היה מוות, אפילו אם החתול מת

כתוצאה מתאונה קטלנית (הם הרי רכוש המלך). אם התרחשה שריפה בבית מצרי למשל הכלל היה להציל תחילה את החתול ורק לאחר מכן את בני האדם. לכן, כאשר חתול נפטר כהן דת מצרי היה בוחן את הגופה ומוודא שהמוות התרחש עקב נסיבות טבעיות. לאחר מכן, האנשים שטיפלו בחתול היו עורכים לחתול לוויה מפוארת, ומטמינים את גופתו החנוטה במקדש. יותר מכך, במצרים הייתה אלה בשם בסט שגופה גוף אדם וראשה ראש חתול שחור. היא הייתה האלה האחראית על הגנה, פריון ואמהות. במקדש שלה נמצאו בחפירות שהתקיימו במאה ה-19 יותר מ-80,000 חתולים חנוטים.

במרוצת השנים החלו להיקשר לחתולים כוחות מיסטיים (כנראה בעידוד כוהני הדת של האלה בסט). המצרים האמינו שחתולים מביאים מזל טוב, עוזרים לבריאות ולנישואים טובים. דרך אגב, מחקרים מודרניים הוכיחו שחתולים אכן תורמים לבריאות: ליטוף חתול מוריד את לחץ הדם.

החתולים החלו להתפשט ממצרים לכל העולם הנושב. בעקרון, מכיוון שהחתולים היו רכושו של המלך אסור היה להוציא אותם מתחום המדינה – זוהי גניבה מפרעה, עבירה שדינה מוות. עם זאת, מלחים מצריים לקחו עימם חתולים למסעותיהם – החתולים שוב התבקשו להגן על המזון שנאגר בספינה, ובנוסף להביא מזל טוב ושגשוג למסע. כנראה שמספר חתולים נמכרו או ירדו לטייל במדינות אליהן הגיעו המצרים, וכך התפזרו בארצות הים התיכון, ומאוחר יותר בכל אסיה ואירופה. ישנן עדויות שתהליך דומה של ביות התרחש בהודו בערך באותה התקופה. על כל פנים, עד לימי הביניים בעולם המערבי היו מספר רב של חתולים – חתולי בית, חצר ורחוב. בנוסף, החתולים לא איבדו את הקסם המיסטי שלהם – בנורווגיה למשל סגדו לאלה פריה, שהייתה תמיד מלווה בחתולים, הוקמו כתות שונות שראו

בחתולים אלים וכו'. לחתול השחור יוחסו כוחות ומזל טוב יותר מאשר לכל צבע אחר. מספרים שאף הנביא מוחמד אהב חתולים וטיפח אותם – החתול החביב עליו ביותר היה חתול שחור בשם מיוזה. האיסלאם מעודד את מאמיניו לנהוג בכבוד בחתולים, ופגיעה בהם נתפסת כחטא חמור.

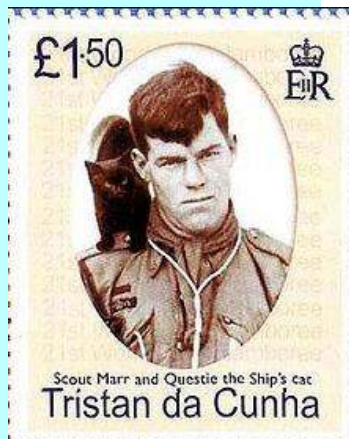
השנים הרעות

החתולים זכו להגנת האדם במשך יותר מ-2000 שנים. הם היו רצויים בכל מקום לא רק תודות ליכולות ההדברה שלהם, אלא גם בזכות האופי והקסם שלהם. ואכן קשה לעמוד בפניהם...

הכל השתנה עם התחזקות הנצרות באירופה. הכנסייה ביקשה לשרש את עבודת האלילים וכך הפכה את האלים הקדומים (ובניהם פריה) לשדים ואת החתולים לסמל של רשע טהור. האופי העצמאי והמסתורי של החתול לא עזר – אנשים ראו בכך הוכחה לכך שהוא משתף פעולה עם השטן. וכך החלו כ-1000 שנים של רדיפה בלתי פוסקת, במהלכן עונו ונרצחו מאות אלפי חתולים. החתול השחור סבל בצורה המשמעותית ביותר – הוא נחשב לבן לווייתה של המכשפה. יותר מכך, אנשי האמינו שמכשפות יכולות להפוך את עצמן לחתולים שחורים, ולכן, פגיעה בחתול היא פגיעה במכשפה. בחגים היה נהוג לחפש חתולים שחורים ולהרוג אותם. נשים רבות שגרו לבדן וגידלו חתולים נתפסו כמכשפות – לא ייתכן הרי שהן תעדפנה לחיות לבד ללא גבר – זהו סימן לעבודת השטן! פעמים רבות הן הועלו על המוקד יחד עם חתוליהן.

הייתה רגיעה מסוימת בזמן בו השתוללה המגיפה השחורה (המאה ה-14). בתקופה זו כמעט שליש מהאוכלוסיה באירופה מתה מהמגיפה ולא היה להם פנאי להרוג בחתולים. כנראה שהמגיפה פרצה בעקבות ההרג המסיבי של החתולים. החולדות, נשאות מחלת הדבר (המחלה השחורה) החלו להתרבות באין מפריע, והביאו את המוות השחור אל הבתים. כשהאנשים הפסיקו להרוג בחתולים הם החלו להתרבות ולצמצם את אוכלוסיית החולדות. התוצאה הישירה הייתה נסיגה בהתפשטות המגיפה.

וכיצד הגיבה האוכלוסיה האנושית? בחידוש ההרג של החתולים... מאמינים שזוהי הסיבה לכך שהמגיפה הכתה במספר גלים: כל עוד הרגו בחתולים המגיפה השתוללה, וכשהניחו להם היא שככה, וחוזר חלילה.

במקומות שהיו מרוחקים מהשפעת הכנסייה החתולים שגשגו: בבורמה, תיאלנד, סין, יפן והודו. בעקבות יכולתו המדהימה של החתול לשרוד אסונות שונים האמינו שיש לו תשע נשמות, וראו בו חיה מיסטית ומסתורית. במקדשים שונים החזיקו חתולים, שוב כטיפול במכרסמים, ואמונות טובות שונות נקשרו עימם. גם באירופה היו אנשים שסירבו

להאמין לתעמולת הכנסיה. לא ניתן היה לשכנע אופה שחתול הוא מקור כל הרע בעולם, כשהחתול הוא זה ששומר על פרנסתו. תודות לאותם אנשים שרד החתול ונשאר בן לוויה נאמן לאדם עד ימינו.

חתולים כיום

בסקר שנערך בשנות ה-90 נמצא כי בכ-13% מבתי האב בישראל מגדלים חתולים. עם זאת, לצערנו, רוב החתולים בארץ הם חתולי רחוב. האדם ביית את החתול ו"נהנה" מיכולותיו במשך אלפי שנים רק כדי להשליך אותו לרחוב ולהשאיר אותו לגורלו. החיים המודרניים אכזריים במיוחד לחתולים. בערים אין מקורות מים טבעיים להרוות את צמאוננו של החתול, את מזונו הוא מוצא בקושי בפחי האשפה והוא חשוף לסכנות רבות: מכוניות חולפות, התעללות...

למרות כל הקושי לחתולים יש יכולת התרבות מדהימה. החתולות ממליטות פעמיים-שלוש בשנה, עד 8 גורים בכל פעם (רובם לא שורדים את שנתם הראשונה). האם מזהה את גוריה רק לפי ריחם. ולכן, מילת בקשה: בקרוב תחל עונת ההמלטה של חתולי הרחוב. אם אתם מוצאים גורים שנראים עזובים אל תגעו בהם עד שתוודאו שאכן האם אינה בסביבה. לעיתים קרובות האם מחפשת מזון ועומדת לשוב ולטפל בגוריה בקרוב. נגיעה בגורים משאירה את הריח של הנוגע עליהם וזהו גזר דין מוות עבורם – האם מריחה ריח זר מהם, אינה מזהה אותם כשלה, ונוטשת אותם למוות אכזר (ומיותר!). זכרו כי אנחנו אחראים במידה מסוימת לחתולי הרחוב ונהגו בהם בחביבות!

בקן העכברים - התנהגות טבעית של עכברים ורווחתם

מבוסס על כתבה מתוך מגזין אנונימוס

המנוצלים ביותר והזנוחים ביותר

עכברים הם החיות המנוצלות ביותר בעולם למטרות מחקר. מספר העכברים החיים במעבדות כיום עומד על 30 מיליון בערך. בעוד שקיים עניין ציבורי ברווחתם של יונקים גדולים במעבדות, המכרסמים הקטנים נזנחים אפילו על-ידי ארגונים שעניינם המוצהר הוא המאבק בניסויים בחיות. ידע מועט, יחסית, נצבר על רווחתם של עכברים. הכרת התנהגותן של חיות בטבע היא אחד מיסודות מדע רווחת בעלי-החיים: ללא הכרת עולמה הטבעי של החיה, קשה לדעת מה פוגע בה בתנאים מלאכותיים.

יכולת הסתגלות גבוהה

קיימות אוכלוסיות שונות של עכברי-בית (*Mus musculus*) חופשיים: אוכלוסיות החיות במבנים מעשי ידי אדם וניזונות מחומרים שבני-אדם הותירו, ואוכלוסיות המתקיימות בסביבה טבעית. העכבר הוא אחד ממיני היונקים הנפוצים בעולם, במידה רבה כתוצאה מסתגלות מיוחדת:

- עכברים יכולים לשרוד ללא מים, כל עוד מזונם מכיל עד 15% מים (כלומר, הם מנצלים מים הקיימים במזונות יבשים למדי).
- הם יכולים לשרוד בטמפרטורות קיצוניות. נמצאו עכברים חיים אפילו בטמפרטורה 30- מעלות צלזיוס.
- הם אוכלי כל מגוונים, המסוגלים להגיע למזון דרך כרסום קליפות קשות וקונכיות, בזכות שיניים הגדלות 0.4 מילימטר ביום.
- הם מסוגלים לטפס על קירות אנכיים, לקפוץ 30 סנטימטרים למעלה, לקפוץ 2.5 מטרים למטה מבלי להיפגע, לרוץ על חוטי תיל ולהידחק דרך חרכים ברוחב חצי סנטימטר.
- עכברים ומכרסמים אחרים מצטיינים בשונות הגנטית הגבוהה ביותר בין היונקים, המעניקה לאוכלוסיות כושר הסתגלות גבוה מול שינויים בסביבה.

- התפתחותם של עכברים כפרטים מושפעת מאוד מהסביבה - הם עוברים התאמה לסביבתם כבר בהיותם עוברים.

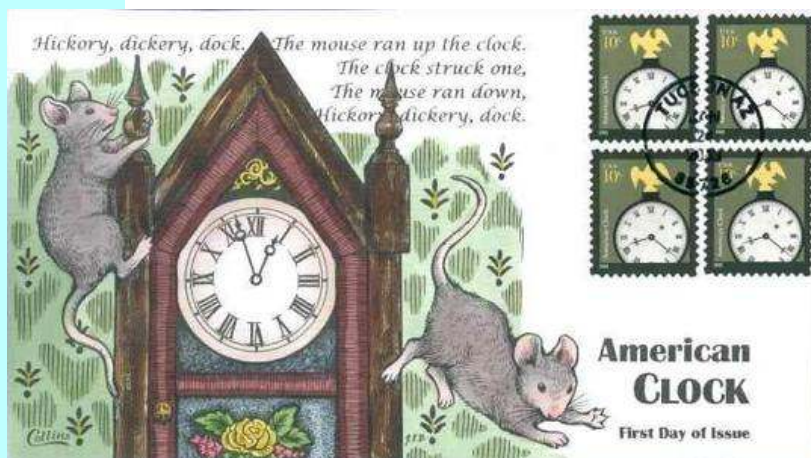
עולם החושים העכברי

עכברים חשים את עולמם באופן שונה מאוד מאתנו:

- **ריח:** החוש הדומיננטי בעכברים. באמצעותו הם מאתרים מזון וטורפים, מזהים פרטים מבני מינם ולומדים על מעמדם החברתי וזמינותם המינית. חוש הטעם שלהם דומה לחוש הטעם שלנו, אם כי הם אוכלים גם חומרים שייחשבו מרים לחכנו.
- **מישוש:** עכברים רגישים ביותר למגע. דרך השפם שעל חרטומם הם מקבלים מידע מישושי מפורט, שמאפשר להם לעקוף מכשולים בחשכה. גם על גופם יש שערות רגישות למגע, המסייעות להם לחוש את הקיר או התקרה שאליהם נצמדים בעת תנועה. למגע יש גם חשיבות נפשית: עכברים נוהגים להיצמד לעצמים, בעיקר בשעת חרדה.
- **ראייה:** עכברים רגישים מאוד לתנועה ולשינויים בעוצמת האור, אך הם לא רואים היטב צבעים. הם אינם רואים אורכי גל ארוכים (כלומר, צבע אדום) אולם הם רגישים לאור על-סגול, המסייע להם, ככל הנראה, הן בניווט והן במציאת מזון, כי פירות, זרעים וזחלים רבים מחזירים אור על-סגול.
- **שמיעה:** עכברים שומעים היטב בטווח נרחב של תדרים, ובכלל זה תדר על-קולי. הם מתקשרים ביניהם בתדרים שאינם נשמעים לאוזנינו.

השבועות הראשונים

עכברים נולדים עיוורים, חרשים וקרחים (מלבד זיפי שפם) בתוך קן המרופד בחומרים רכים מהסביבה, שהכינה האם. בבית גידול טבעי, מקננות העכברות במחילה מתחת לאדמה, ובמגורי אדם הן בוחרות בחור בקיר וכדומה.

הגורים עשויים עד מהרה להכיר את אביהם, שלעתים מסייע בגידולם. לא פעם הם פוגשים גורים מבוגרים יותר, שעדיין לא התפזרו, ועכברים קרובים פחות. בשבועיים-

שלושה הראשונים לחייהם, תלויים הגורים באם למזון, לחימום ולגירוי להפרשות. במהלך כל התקופה, זמן רב בטרם נגמלו, הם לומדים מה אוכלת האם ועכברים בוגרים אחרים שמטפלים בהם - והם ששים לנסות מזונות אלה. הגורים מתחילים לצאת מהקן בגיל 3-4 שבועות, לרוב בליווי הורה. במהלך הסיורים, הם לומדים מהורה מה לאכול. כשהביטחון העצמי שלהם גובר, מתארכים סיוריהם והם יוצאים לחפש מזון ולשחק בחברת אחיהם ואחיותיהם. הם מתמידים לשוב אל הקן עד שהם מגיעים לבגרות מינית, לרוב בגיל 5-6 שבועות.

יציאה לעצמאות

עם הבגרות המינית, מפתחים הזכרים תוקפנות וסובלים התקפות מצד האב. רבים מהזכרים יוצאים לחפש טריטוריה חדשה. גם הנקבות צריכות להחליט אם להישאר או לעזוב, אך הן חשופות לפחות אלימות. חלקן יישארו כפופות לנקבה השלטת ולא יקימו משפחה משלהן. עם זאת, הן עשויות לסייע לנקבה השלטת לגדל את גוריה.

ממלכת העכבר

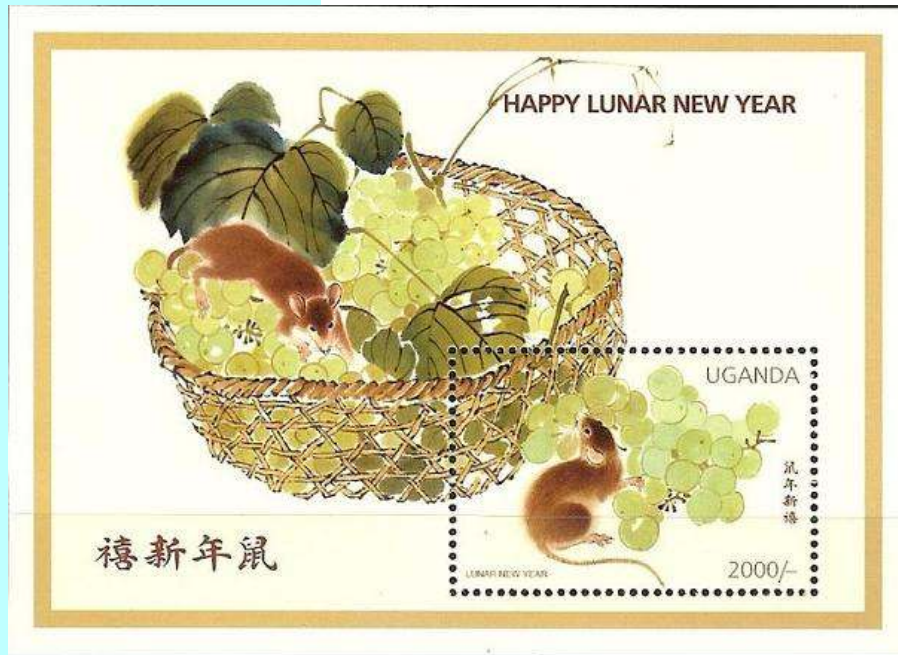
עכברים ועכברות עשויים לחלוק ביניהם טריטוריה אחת, אך הזכרים נוטים לשמור על הפרדה מזכרים אחרים, וכך גם נקבות ביחס לנקבות אחרות. הטריטוריות בסביבה טבעית משתנות לפי העונה, ואילו בתוך מבנים מעשה ידי אדם הטריטוריות קבועות והזכרים מגנים עליהן בקשיחות. גודל הטריטוריה משתנה בהתאם לזמינות המזון ולצפיפות אוכלוסיית העכברים. בתוך מבנים וכשהמזון מצוי בשפע, עשויים העכברים להסתפק בטווח תנועה של מטרים אחדים בלבד. הגבולות בין הטריטוריות נוטים לעבור לאורך עצמים בולטים, שהעכברים מסמנים בשתן. הם מסמנים גם מעברים, אזורי קינון ואזורי אכילה. הזכרים הדומיננטיים הם המסמנים העיקריים, ולעתים הם עורכים גיחות לטריטוריות שכנות ומסמנים שם. לנקבות ולצעירים מותר לסמן בתוך הטריטוריה של הזכר השליט; בשתן של הנקבות אף קיימים חומרים מעכבי תוקפנות. בעזרת סימני הריח, העכברים מזהים גיל, מצב מיני, קרבת משפחה ואת הזהות האישית של העכבר שהשאיר את הסימנים.

הרגלים

עכברים פעילים בעיקר בשעות הדמדומים והחשכה, אך במבנים הם עשויים להיות פעילים גם ביום. בעלי טריטוריה ישנים לבד או עם בת-הזוג, ועכברים נחותים ישנים בקבוצות. לא ידוע עד כמה הם משקיעים בטבע בניקוי גופם, אך בשבי נמדד כי 17% מזמנם מושקע בניקוי עצמי ובניקוי הדדי, אשר ליצירת קשרים חברתיים ולהעברת מידע על מזון שהעכברים אכלו. בתוך מבנים, העכברים נוטים לפתח שגרת פעילות קבועה. יש ביניהם שמתרגלים לתנועה במסלול קבוע עד כדי כך שאם הוסר מכשול מדרכם, הם ימשיכו לעוקפו - או להתנגש במכשול חדש שהופיע בדרך.

מה בארוחה?

עכברים עשויים לאכול כמאתיים ארוחות קטנות בלילה, שמשקלן מסתכם ב-20% ממשקל גופם. יש האוכלים במקום ויש הלוקחים את האוכל לאתר מסוים, לפי העדפה אישית. עכברים הם אוכלי כל: בסביבת בני-אדם, הם מסתגלים למה שהסביבה

האנושית מספקת, אך בסביבה טבעית מזונם מגוון וכולל עשב, שורשים, זרעים, חרקים וזחלים. המזון של העכברים מושפעות מההעדפות של אמם ושל עכברים מוכרים שפגשו לאחרונה. מזון לא מוכר הם טועמים בסקרנות זהירה - נגיסה או שתים לניסיון וחזרה לאכילה רק בהיעדר השפעה שלילית.

סכנות

טורפים ומחלות אינם משפיעים באופן ניכר על אוכלוסיות של עכברים. באוכלוסיות צפופות, התקפות הדדיות הן הסכנה הגדולה ביותר. בסביבה טבעית, עלולה 95% מאוכלוסיית העכברים להיכחד כתוצאה ממחסור במזון בחורף קשה. תוחלת החיים של עכברים בסביבה טבעית היא שלושה חודשים בלבד, לפי מחקר מסוים, ואילו במבנים הם חיים 9-12 חודשים (בשבי הם עשויים להגיע לגיל שנתיים). נקבות מאריכות ימים יותר מזכרים, וכך גם גורים שנולדו בראשית עונת ההמלטות.

רומנטיקה

חיי המשפחה העכבריים משתנים ממקרה למקרה. יש זכרים ונקבות שאינם שומרים על נאמנות, ויש זוגות השומרים על מונוגמיה לאורך כל העונה. הנקבה דוחה בנחרצות מחזרים מסוימים. היא נמשכת לזכרים זרים ומסתייגת מקרובי משפחה. הנקבות מזהות ומעדיפות זכרים נקיים מטפילים, וכאלה שאינם נושאים גן למחלה מסוכנת. העדפה נוספת היא לזכרים המשמיעים צלילים על-קוליים מסוימים, המעידים על מעמד גבוה. הזכרים מעדיפים נקבות בלתי מוכרות, ונמשכים לעכברות עם תכונות נקביות מובהקות. הנקבה מודיעה לזכר שהיא מוכנה להזדווגות על-ידי קפיצות, זינוקים ונענוע אוזניים. בני-הזוג משמיעים צלילים על-קוליים, והזכר מרחיק את הנקבה, בעיקר באברי-המין. בזמן ההזדווגות, הוא מחזיק את הנקבה בכפותיו הקדמיות, ולאחר מכן שוקע בליקוק אבריו וממעט להתייחס אליה.

בקו

ההריון נמשך 18-21 ימים. בשלושת הימים האחרונים בונה הנקבה קן. בתנאים סביבתיים טובים, הקן כדורי או בצורת קערה עמוקה, והוא מורכב יותר ככל שהאזור קר והנקבה מנוסה יותר. הקן מבודד היטב: בטמפרטורה חיצונית של 3- מעלות צלזיוס, נמדדו 17 מעלות בתוך הקן.

טבע העכברים והחיים במעבדה

עד כה הבאנו את עיקרי הדברים הידועים על התנהגותם הטבעית של עכברים. נסיים בעיון בהשלכות של מידע זה על רווחת העכברים הכלואים במעבדות:

הכלובים במעבדות זעירים. עכברים זקוקים לחברה, אך הלחץ החברתי מעורר צורך במרחב גם כאשר מקורות המזון אינם מוגבלים. העכברים החלשים זקוקים במיוחד למרחב נסיגה והסתתרות, והם סובלים קשה בכלובים, כשאינם יכולים להימלט מהעכברים החזקים. יותר מכך, מרחב הכליאה זרוע בסימני ריח, ובכלל זה סימנים

המשדרים תוקפנות של עכברים דומיננטיים. סימנים אלה, ובעיקר עבור העכברים החלשים, הופכים את המרחב לדחוס ומאיים גם כאשר הצופה האנושי אינו מזהה כל סימן לתוקפנות. מעבר לכך, התנהגותם של עכברים חופשיים מצביעה על החשיבות העצומה שיש עבורם למיקום של סימני הריח בתוך המרחב. שגרת הניקוי במעבדות פורעת את סדר סימני הריח ואף מסלקת אותם, ומותירה את העכברים מאוימים.

קיימת תעשיית עכברים כ"מודלים" למחקר, המוכרת עכברים זהים לכאורה, כפי שנדרש מכל מוצר תעשייתי. אך ה"מודלים" הללו אינם אחידים כלל, עובדה הפוגעת באמינות הניסויים, כפי שמוכיחים הבדלים גדולים בין ניסויים זהים בעכברים זהים לכאורה. הסיבה לחוסר האחידות, נובעת בעיקרה מהבדלים סביבתיים גדולים עבור העכברים על רגישויותיהם המיוחדות, בתנאים שנתפסים כזהים בעיני בני-אדם. יש אירוניה בכך, שהאטימות המוסרית של העולם המדעי כלפי עכברים, מביאה להתעלמות מצרכיהם הנפשיים וההתנהגותיים, וכתוצאה מכך - לפגיעה במחקר.

פורסם לראשונה ב"זכויות בעלי-חיים השבוע", מאי-יוני 2004, גיליונות 151-153.

למידע נוסף <http://www.anonymous.org.il>

חידון מספר 15

איזו מדינה?

איזו מדינה הנפיקה בול זה?

- א. גרמניה
- ב. דנמרק
- ג. אוסטריה
- ד. הונגריה

מי האיש?

מי הוא איש זה?

הוא כונה מלך ה_____
איך נקראת האחוזה בה חי?

זהה את האירוע

מהו האירוע המונצח בבול?

מתי הוא התרחש?

באיזו עיר הוא התרחש?

את הפתרונות יש לשלוח למערכת nosonchik@gmail.com עד ל-15 במרץ. הפותרים מתבקשים לציין את גילם. בין הילדים ובני הנוער שיפתרו נכונה את החידות יוגרל פרס בולאי מתנת איל"ת – אגודה ישראלית לבולאות תימאטית. התשובות לחידות ושם הזוכה יפורסמו בגליון הבא.

פתרונות חידון מספר 14:

איזו מדינה?

הבול הונפק על ידי בריטניה. על פי הסכם בינלאומי בריטניה איננה מציינת את שמה על גבי בולים, מאחר והייתה המדינה הראשונה להנפיק בולים אי פעם. שימו לב לדיוקן המלכה בפינה הימנית העליונה של הבול – גם זה אלמנט משותף לבולי בריטניה.

מי האיש?

האיש הוא וולט דיסני, יוצר האנימציה שהביא לעולם (בין השאר) את דמויותיהם של מיקי מאוס ודונלד דק.

זהה את האתר

לפנינו הר אוורסט, ההר הגבוה בעולם. האדם הראשון להעפיל לפסגתו היה הניו-זילנדי **סיר אדמונד הילארי**, בשנת 1953.

בהגרלה שנערכה בין הפותרים נכונה עלה בגורל שמו של **תום פירלאס** בן ה-11. תום זכה בפרס בולאי מתנת איל"ת – אגודה ישראלית לבולאות תימאטית.

[מכתבים למערכת:](#)

לכל תגובה הצעה או שאלה, ניתן לפנות אלינו בכתובת:

nosonchik@gmail.com

